

Posudek školitele na diplomovou práci
Petra Poborského Reflexe socialistické ideologie v české a bulharské publicistice
(ÚSVS FF UK v Praze, 2010)

Obor: slavistická studia ve specializaci bulharistika)

Téma hodnocené diplomové práce považuji za vysoce aktuální a z hlediska přínosu pro vývoj jazyka za velmi potřebné. Aktuálním jej činí práce se zdroji materiálu využívající nových způsobů uchování textů (elektronické zdroje, naskenované texty) a použití moderních metod diskursní analýzy. Potřebné je proto, že období po druhé světové válce je stále ještě řazeno k současnému jazyku a že – kromě obecně přijímané teze o dynamice jazyka – ukazuje na vývojové tendence období, které stále ještě patří k těm „o nichž se (v jazykovědě) nemluví“. Proto je i lingvistické odborná literatura bezprostředně se týkající tématu dosud nepřilíš rozsáhlá (je výstižně a popsána v kapitole ***Současný stav problematiky***, z níž je vidět, že většina komparativních česko-ruských a česko-bulharských prací se zvoleného období netýká, že diplomant našel práce zejména o jazyku médií, že vycházel i z popisů jazyka jiných totalitních režimů a že oporu našel autor výrazně v zahraniční literatuře a slovnících). K výjimečným rysům práce proto počítám také obrovskou šíři další literatury (historické, dobové „ideologické“, publicistiky, slovníků atd.), kterou diplomant musel projít, aby našel dobré a schůdné východisko pro svůj záměr.

Autor si ke splnění svého záměru vybral porovnání publicistických textů z období před a bezprostředně po politických změnách, které vedly k nastolení socialistické cesty vývoje společnosti v Československu (1948) a Bulharsku (1944) (viz výborně argumentovanou část ***Zkoumané období v historických souvislostech***). Vedle levicového a socialistického tisku (Rudé právo, Rabotničesko delo), jež byl hlavním předmětem autorova zkoumání, excerpoval též periodikum Zora, jež své zaměření v přelomové době ostře změnilo. Vlastní excerpovaný materiál porovnával s dobovými texty politickými, esejistickými a popularizujícími, jež vycházely jinde než v periodickém tisku, v dobových ideologických příručkách (jazyk oficiálních textů a dokumentů) a především v encyklopedických (a jiných pojmově výkladových) slovnících, aby ukázal zkoumaný materiál jednak v potřebné šíři dobového kontextu, jednak v protikladu mezi předpřelomovým a popřelomovým období. Sekundární prameny zcela přirozeně nutně vycházejí za časový rámec zkoumaného materiálu. Autor udělal i referenční sondy do publicistiky 60. let. Vzhledem ke klíčové tezi, že totiž politický diskurs a tedy i jazyk publicistiky té doby byl pod silným vlivem ruštiny a sovětské ideologie, pracuje dále s materiálem ruským (srov. výstižný popis od s. 19 a názornou tabulku na s. 21n.). **Takto volený materiál (viz krátké anotace zdrojů v začátku příslušné kapitoly a přehledné uvedení v závěru diplomové práce), který během zpracování tématu doznával ještě modifikací a rozšíření podle výsledků a logiky prohlubování znalostí o tématu, považuji za velmi vhodně zvolený a velmi precizně zpracovaný.** Ačkoli přiznávám, že by to bylo velmi pracné a asi docela obtížné, bylo třeba alespoň orientačně kvantifikovat excerpované primární zdroje. K tomu vybízí převážně absolutní kvantifikace četnosti lexémů a kolokací.

Teoretická část práce ukazuje, jak docházel diplomant ke konečné struktuře, obsahu a uchopení materiálu a celé práce. Vymezení podstatných odborných pojmů a jejich použití se opírá o dobře zvolenou literaturu, i když je patrné čistě instrumentální zacházení s ní. To však nikterak nepovažuji za něco, co by kvalitu práce snižovalo, naopak to hodnotím jako jasnou orientaci v literatuře a schopnost vyhledat přesně to, co pro svůj záměr a povahu materiálu autor potřebuje. Tato část diplomové práce je také velmi úsporně formulována. **Odlíšení trojího přístupu k tématu (lexikologického, sociologického a překladatelského u**

dokazování vlivu ruského jazyka) ukazuje, že nezbytná teoretická východiska práce jsou natolik široká, že jiný přístup by vedl k zahlcení textu teorií. Takto se stala těžištěm práce část empirická. Úsporně a přesně je práce uvedena a stejně tak je popsána pracovní *Hypotéza, cíl a postup práce*. V kapitolkách vymezujících *Základní pojmy* se autor nepouští daleko od odborné literatury, se kterou pracuje, ale vybírá z ní vhodně a poučeně. Z hlediska filologického zaměření studia jsou nejuvýstižnější části o lexikologickém a překladatelském aspektu popisu materiálu. V popisu využívá konceptů jako neologie, přejímka, aktualizace, pracuje se se sémantickými poli, frekvencí, dynamikou, překladatelskými postupy. Sociologický pohled usouvztažňuje charakteristiky totalitního jazyka s funkcemi publicistického stylu. Autorovy definice a úvahy jsou zpravidla vhodně doplňovány ilustrativními příklady.

Stejně lakonicky je pojat úvod k empirické části. **Postup obsahového výběru materiálu (témata autor volil sám a myslím, že výstižně) doplněný náhodným výběrem čísel považuji za adekvátní. Vysoce hodnotím doplnění obsahového výběru o materiál z procesu s. M. Horákovou. Metodiku volby a popisu klíčových slov (volba adjektiv jako slovního druhu, který umožňuje nejvýraznější hodnotící postoj mluvčího, frekvence + frekvence kolokací + definovaný „dobový příznak“) považuji za promyšlenou. Uvedení materiálu v širším měřítku (tady i ta slova, která nakonec nebyla hodnocena jako klíčová) považuji za velmi podstatné a ilustrativní pro závěry, které autor ze zkoumaného materiálu vyvozuje. Popis tematických okruhů totalitního jazyka je hlubokým průhledem do psychologie dobové propagandy. Tyto části hodnotím velmi vysoce, i když místy chybí bulharský materiál, a to bez vysvětlení (např. v některých částech o terminologii). Již v této části vidíme práci s většími textovými segmenty, které před čtenářem plasticky vykreslují jazyk socialistické propagandy a jeho typické výrazové prostředky. Zpracování materiálu do tabulek umožňuje čtenáři samotnému hodně o jednotlivostech i celkovém obraze jazyka přelomového období uvažovat. Samotné závěry autora mohly být v tomto směru obsáhlejší. (na s. 82 asi nebyl text dobře zredigován v závěrečné fázi.)**

Analýza adjektiv definovaných jako klíčová pro zvolené období v publicistických textech ve zdrojích označených autorem jako sekundární představuje hodnocení rozsáhlejších úseků textu a velmi podrobně mapuje hodnotící prvky v obsahu slov. **Rozbor materiálu je vnímavý a citlivý, všímá si jak gramatických, tak lexikálních a sémantických výrazových prostředků.** Ukazuje na všechny postupy ideologické propagandy v kontrastu s materiálem předválečným a materiálem po r. 1989 (deformaci významu, implikace hodnocení kolokacemi, manipulaci s ním v dobovém i historickém kontextu, práce s kategorií míry aj., opakování klíčových hodnocení). Nesmírně zajímavé jsou exemplifikační věty v PSJČ, jež by samy o sobě stály za celkovou analýzu, která by nepochybně velmi plasticky popsala ideové proudy u českých intelektuálů. Komentáře v této části práce jsou zasvěcené a výstižné. Svědčí o rozsáhlé práci autora při mapování „dějin“ jednotlivých slov. Materiál k bulharským příkladům je všude důsledně překládán do češtiny, rozsahem je zpravidla kratší než materiál český, což je dáno i menším množstvím slovníků / (včetně potřeby čerpat z pro účely práce vlastně archaického slovníku Gerovova). Překlady hodnotím jako výborné, i když pro potřeby této práce by možná bylo lepší, kdyby materiál zůstal v originále (i v kontextu citátů z dobových publicistických textů). Komentáře k němu již nejsou tak obsáhlé, i když jejich výstižnosti nelze upřít nic. Zejména plasticky tu vystupuje ideologická „neutralita“ BTR. Celá pasáž je uzavřena výborným shrnujícím komentářem (s. 155-6).

Pro rozbor publicistických textů zvolil autor dobové režimní texty a protirežimní texty z daleko pozdějšího období. Tento výběr nikterak nekommentuje. Bylo by asi metodologicky čistší zvolit také protirežimní texty z doby, jejíž jazyk popisuje. Pro obhajobu bych prosila o komentář k této věci. Ukázky jsou velmi přesvědčivé, možná stálo za to, (stejně jako

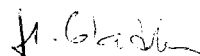
v předešlých pasážích zvýraznit výrazové prostředky pro příslušné (kladné) hodnotící významy. Ačkoli by komentář nekonstatoval již nijak nové či oproti výkladu zvolených klíčových slov ve slovnících, přece jen je škoda, že materiál zůstal nekomentovaný. To platí o opět výstižném, ale vlastně nehodnoceném materiálu z terciálních pramenů, jak je autor nazývá. Dobrou náhradou je Porovnání sekundární a terciálních pramenů. U řady termínů v tabulce na s. 199n by bylo ale třeba ověřit, zdali zdrojem nejsou texty jiné než ruské, zejména v klasické marxistické teorii. ekvivalentnost pak může vyplývat i z jiných kontaktních souvislostí, než o jakých uvažuje autor. Ověřit by se to dalo ale na jiném, daleko starším materiálu, než jaký analyzuje ve své práci diplomant.

V závěru autor přehledně kvantifikuje svá zjištění v tabulce. Vliv ruštiny především na sémantickou stránku výrazových prostředků (posun významu a změna hodnotící konotace) je očekávaný, ale celkový popis jej výstižně klade do dalších souvislostí struktury a používání jazyka. Autorovy formulace jsou opět extrémně úsporné, i když opět výstižné a přesné.

Práce je vybavena všemi formálními náležitostmi v souladu s předpisy FF UK. Je výsledkem skutečně obrovské práce a vzhledem k rozsahu zpracovaného materiálu je vypracována velmi pečlivě. Je v ní zachyceno velké množství autentického materiálu. Z tohoto důvodu, myslím, je možné přimhouřit oko i nad nedokonalostmi závěrečné formální redakce, neboť bylo nutno přečíst, vybrat, zpracovat a vypsát velké množství textů. Počet překlepů ke konci textu vzrůstá, je vidět časovou tíseň (i v kvantitativní disproporci popisu materiálu ze sekundárních zdrojů?). Poznámkový aparát je zpracován přehledně, citace jsou srozumitelné a jednoznačné.

Předkládanou práci hodnotím jako velmi zdařilý a úspěšný text, který vrchovatě naplňuje vytýčený úkol. Velmi kladně hodnotím soustavnost, s jakou je provedena analýza materiálu. Volbu klíčových slov považuji za vhodnou metodu analýzy diskursu a její aplikaci na zkoumaný materiál považuji za velmi úspěšnou. Oceňuji schopnost vnímavé analýzy, výstižného popisu a pregnantních závěrů. Jako podklad pro obhajobu hodnotím předkládaný text výborně.

V Praze dne 25.1.2010

Prof. PhDr. Hana Gladkova, CSc.,
školitelka